

“Aanstotelijke uijtdrukkingen” en andere zaken die we kunnen leren uit de gekaapte brieven

In oktober 2012 is de website www.gekaaptebrieven.nl gelanceerd. Projectleider Nicoline van der Sijs (Meertens Instituut) vertelt over de gevarieerde inhoud van de gekaapte brieven en de informatie die geesteswetenschappers er kunnen vinden.

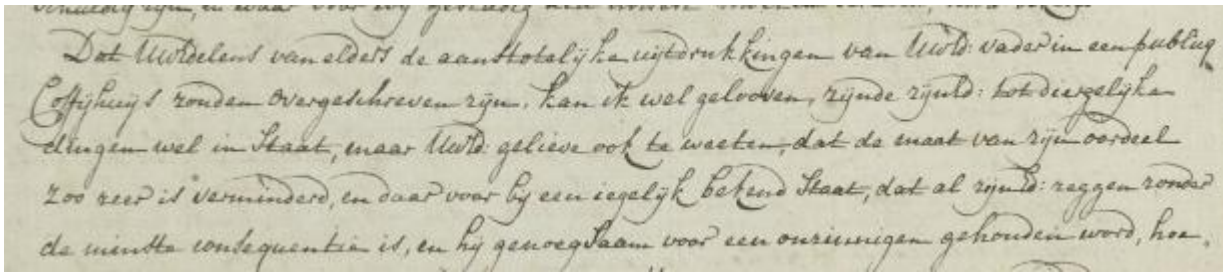
“[Ik] kan omtrent den staat uwer ouderen zeggen, dat dezelve noch eveneens is als in mijn voorgaande [brief], hoewel UWEd. moeder mij nu en dan gemeld heeft, dat de schulden niet vergrooten, doch hier over kan ik niet oordeelen aangezien haarEd. mij nooit enige opgave daarvan heeft gedaan. Ik heb al wederom als voorheen alles aangewend wat mogelijk was, om hun Ed. te doen begrijpen, dat de eenige en veilige weg om buijten schulden, en schanden te geraken, is, om den Haag te verlaten, en in deze, of andere landprovincie te gaan wonen, en op dese wijze te sparen, en voor schanden bewaard te worden. Hoezeer ik alle pogingen hiertoe door alle bedenkelijke wegen heb aangewend, heeft het mij zoo min van de zijde uwer Moeder, dan van de zijde van Broer moogen gelukken, en ‘t kooft mij voor, dat Zuster in dese een besluit genomen heeft, om mij absolut niet te willen hooren, en in den Haag blijven wil. Was haar Ed. al voor lang uijt den Haag geweest, twijffel ik niet of Broer zoude ook al lang een andere woonplaats verkoosen hebben, omdat zijn Ed. hoezeer ook tegen zijn vrouwe gestoord, egter genegen schijnd om nabij haar Ed. te blijven, al was het om geen andere reden, dan alleen om haar Ed. te plagen, met haar de crediteurs op de deur te zenden, en op haar naam schulden te maken.”

Wat we hier lezen is een brief uit 1780 van oom en tante C.J. Kraijenhoff en C.J. Kraijenhoff-De Man aan hun neef en nicht. Oom en tante maken zich ernstige zorgen over de ouders van de geadresseerden, die in de schulden zijn geraakt en wier huwelijk het stadium van de rozengeur en maneschijn allang is gepasseerd.

Het moge duidelijk zijn: deze brief is niet voor onze ogen bedoeld. Dat we hem nu toch kunnen lezen, komt doordat hij in de Vierde Engels-Nederlandse oorlog vervoerd werd op een Nederlands schip dat door de Engelsen is gekaapt. Jarenlang hebben de Engelsen de inhoud van door hen gekaapte schepen zorgvuldig in archieven bewaard. In 1980 werd deze schat herontdekt. Binnen [Metamorfoze](#) (het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed) is de inhoud van 7 dozen gefotografeerd, wat circa 9000 foto's opleverde. Verschillende onderzoekers – historici en taalkundigen – hebben erover gepubliceerd, en van een aantal teksten is een transcriptie gemaakt.

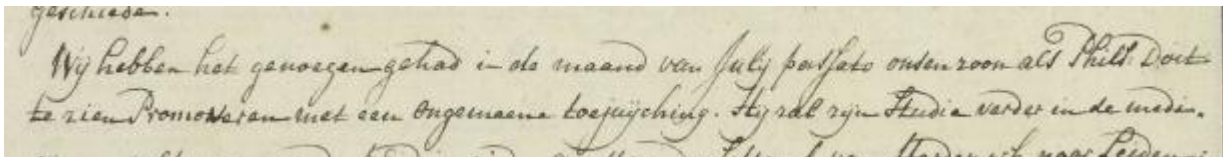
Van de meeste van de 9000 foto's was echter tot nu toe niet bekend wat erop stond. In 2012 heeft een legertje vrijwilligers de gekaapte brieven ontsloten met metadata en de vaak moeilijk leesbare handschriften getranscribeerd. Het project is gecoördineerd vanuit het Meertens instituut en financieel mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Cultuurfonds. In oktober 2012 is de helft van de transcripties geplaatst op de website www.gekaaptebrieven.nl. En daardoor kunnen we nu dus lezen over de moeilijkheden van de Kraijenhoffjes. Want schulden en een slecht huwelijk zijn niet hun enige bezoeken. Oom en tante schrijven ook nog:

“Dat UWEdelens van elders de aanstotelijke uijtdrukkingen van UWEd. vader in een publicq Coffijhuijs zouden overgeschreven zijn, kan ik wel gelooven, zijnde zijnEd. tot diergelijke dingen wel in staat, maar UWEd. gelieve ook te weten, dat de maat van zijn oordeel zoo zeer is verminderd, en daar voor bij een iegelijk bekend staat, dat al zijnEd. zeggen zonder de minste consequentie is, en hij genoegzaam voor een onzinnigen gehouden word.”

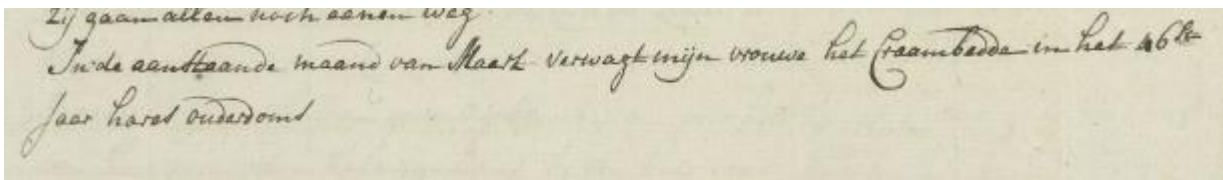
Dat Uwdelent van deelt de aantotalijke uitdrukkingen van Uwd. vader in een publiek
Coffijngt ronden overgeschreven zijn, kan ik wel gelooven, zijnde zijnd: tot dergelijke
dingen wel in Staat, maar Uwd. gelieve ook te waeten, dat de maat van zijn oordeel
Zoo veel is verminderd, en daar voor by een iegelijk betredt Staat, dat al zijnd: zeggen rondt
de minste consequentia is, en hij gevoegzaam voor een onreinen gehouden word, hoe.

Het is de vraag of neef en nicht veel troost vinden in de gedachte dat hun vader weliswaar de vreselijkste dingen uitkraamt, maar dat iedereen hem toch voor gek verslijt en niemand hem dus serieus neemt.

Wij hebben het genoegen gehad in de maand van Julij passato onsen zoon als Phil. Doct
te zien Promoveren met een ongemeene toejuiching. Hij zal zijn Studie verder in de medicin.

Er is gelukkig ook goed nieuws, melden oom en tante: “Wij hebben het genoegen gehad in de maand van Julij passato onsen zoon als Phil. Doct(or) te zien promoveren met een ongemeene toejuiching.” En gemengd nieuws. Want in hetzelfde jaar dat hun zoon promoveert, is er een nieuw kind op komst: “In de aanstaande maand Maart verwacht mijn vrouw het Craambedde in het 46ste jaar hares ouderdoms.” Daarna vertellen oom en tante over de “bijzondere talenten” van hun gepromoveerde zoon, die “zijn studie verder in de medicijnen [zal] voltooyen”, en spreken zij hun zorgen uit over de hoge kosten die de studie met zich meebrengt.

In de aanstaande maand van Maart verwacht mijn vrouwe het Craambedde in het 46ste
jaar hares ouderdoms

Wat deze brief boven het anekdotische verheft, is het feit dat de gepromoveerde zoon niemand minder is dan Cornelis Rudolphus Theodorus Kraijenhoff, die in de Franse tijd minister van oorlog is geworden en die in 1811 in Parijs nog in het legioen van eer is opgenomen. In 1815 werd hij verheven in de Nederlandse adel. De Kraijenhoffs waren dus een vooraanstaande familie uit de patriottentijd, en deze brief geeft een prachtig kijkje in hun geheime privéleven!

De gekaapte brieven, die dateren van begin 17de tot eind 18de eeuw, leveren niet alleen historische context, maar zijn ook uitermate boeiend om te lezen: sommige zijn zeer onbeholpen geformuleerd en staan vol clichés, andere hebben bijna literaire kwaliteiten. De inhoud varieert van faits divers tot spannende informatie over bijvoorbeeld het leven in Suriname.

Ongeveer de helft van de gekaapte brieven bestaat uit persoonlijke post, de andere helft is zakelijk. Ook die is erg interessant. Je treft bijvoorbeeld een rekening aan uit 1780 voor ‘een partij gebonden boeken gepakt in een kiste’, met een overzicht van deels onbekende titels als:

- “Historische reijs beschrijving 21 deelen
- in 21 fransche banden 22 st(uc)ks
- 1 Leven van Tillotton
- 1 Voetbeginselen des Reghts
- 2 Van Leeuwen, Practijk der Notarissen
- 6 Holberg, Blijspeelen

- 1 Marmontel Belisarius
- 3 Fielding, Hist. Tom Jones
- 2 Charlotte Sussaars
- 5 History van Sidney Biclulps
- 2 d(it)o Miss Jennij
- 3 d(it)o Boerin van Fortuin
- 2 d(it)o Boer van Fortuin
- 1 Vrolijk Jannetje
- 2 Vroulijke onstandvastgheid
- 1 t Leven v. d. hertog(in) van Pompadour
- 2 Saxische Robinson
- 1 Brandenburg Robinson
- 1 V Burgerdoghter
- 1 De man van fortuijn
- 1 Doctor door Liefde
- 1 Leven van Ludeman
- 1 — van de aardsrovers
- 1 De Wervende Officier
- 4 De Arabische nagtvertelling”

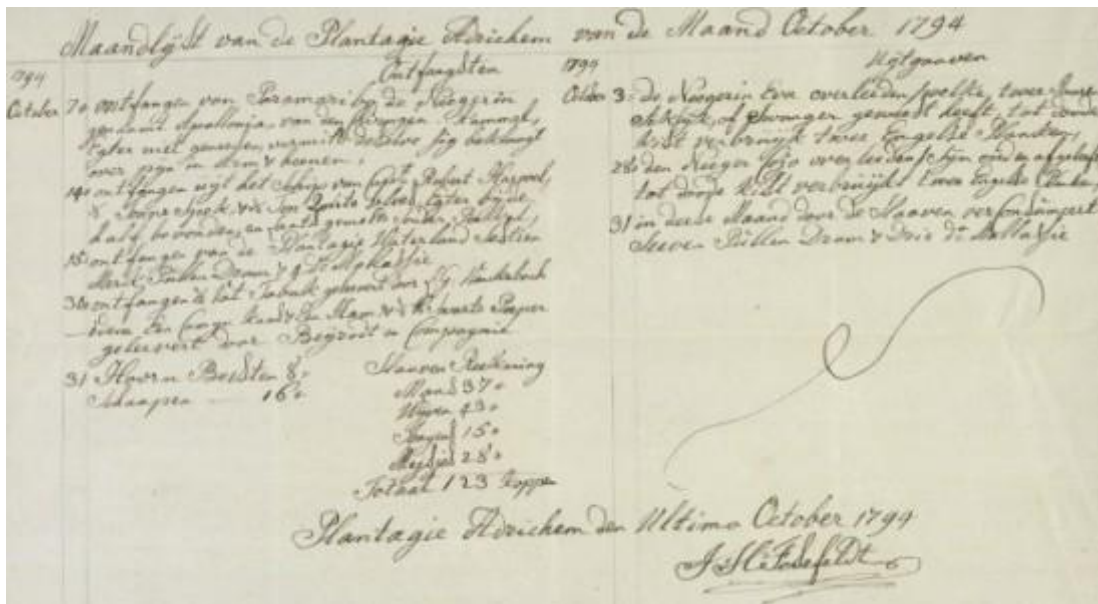
E9 fipord leede
 E9 fwarth water nofste
 noxon fipord ducator in foci
 E9 fanch van fmit van de fivot kar
 E9 kopord fgaetie
 Andor gaest ont hoxor fomico
 E9 daer gedragon fgodind rind
 fipord fofxon
 E9 Boeg met de Loep goot kaff
 E9 Bammacke
 E9 kopord ffooft faind
 aige bocht fcolletie
 E9 Anchoetie fmit hox
 E9 goudt gomico
 E9 hreale hreanfie met fporzig goudt hrealtie
 9 foor boer boeg fgaetie

Zo kunnen we uit de gekaapte brieven leren welke boeken in het verleden de moeite van het verscheppen waard werden geacht. Ook zijn er recepten te vinden, bijvoorbeeld het recept uit 1775 om de stoelgang op gang te brengen bij verstopping:

“[...] om quaede stoel gang te geneezen: 1 keetel reegen waeter gekookd met kanneel. en sukaden Lotten gekookd in gort om sware stoelgang te stoppen om stonde te doen loopen [...]”

Sommige transcripties lijken wel poëzie, zoals de onderstaande inventaris die in 1671 in Suriname werd opgetekend:

“Een silvere lepel,
 Een swarte paternoster,
 Negen silvere ducatonen in specie,
 Een stuck van de huijt van een Civet kat,
 Een kopere schaeltie,
 Ander halff pont koper gewicht,
 Een paer gedragen schoenen met
 silvere Gespen,
 Een hoet met een Leere hoetkasse
 Een Hammacke
 Een kopere stooff panne,
 Acht bocke Velleties,
 Een anckertie suijcker,
 Een goudt gewicht
 Een kraale kranse met Veerthien goude kraalties
 en soo veel bloet kraelties.”

Verder zijn er uitgebreide overzichten te vinden van de inkomsten en uitgaven van plantages in de West en de Oost. Sommige posten daarvan leveren een schrijnend tijdsbeeld op, bijvoorbeeld als in 1794 de kosten voor de doodskest van overleden slaven worden opgevoerd als uitgaven:

“October 3 de Neegerin Eva overleeden / welke twee Jaaren Siklijk, of Swanger geweest heeft, tot doode kist verbruyk twee Engelse Planken”

“28 den Neeger Cojo overleeden/Sijn oud en afgeleeft, tot doode Kist verbruykt twee Engelse Planken”

Maar ik houd op met citeren: u moet zelf maar eens op de website rondsuffelen door het rijke materiaal. Taalkundigen, historici, letterkundigen, genealogen, medewerkers van erfgoedinstellingen: iedereen zal er iets van zijn gading vinden. Onderzoekers die de teksten van annotaties willen voorzien of taalkundig willen verrijken, kunnen ze op aanvraag als corpus van ons ontvangen.

Begin dit jaar zal de tweede helft van de documenten op de website worden toegevoegd. Dan zijn alle beschikbare foto's voorzien van transcripties. Dat is allemaal te danken aan het noeste werk van de vrijwilligers. De waardering voor hun belangeloze inzet blijkt uit het feit dat de website gekaaptebrieven.nl is genomineerd voor de Geschiedenis Online Prijs 2012. Stemmen kan nog op www.geschiedenisonlineprijs.nl/. Ik onthoud me uiteraard van een stemadvies!

Nicoline van der Sijs (Meertens Instituut)